

СЕКЦІЯ 8
Траєкторії трансформацій
відносин зайнятості
в цифровій економіці

УДК 331

Петрова І.Л.,
д.е.н., проф.,
завідувач кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
ВНЗ Університет економіки та права КРОК, м. Київ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАЙНЯТОСТІ
В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасний світ стрімко і кардинально змінюється, причому новітньою особливістю змін стає їх тотальний характер, взаємозалежність усіх їх проявів, непередбачуваність результатів, які майже з часу своєї появи потребують нових змін. Ще зовсім недавно у повсякденне життя увійшло поняття Четвертої промислової революції. Наразі ж виникла нова концепція — П'ятої промислової революції або Industry-5 — і, навіть ширше, Суспільство-5 (Society-5). Уже з назви проглядає відмінність двох феноменів: п'ята революція розповсюджується не лише на промисловість, трансформації підлягає суспільство загалом. Насамперед, фокусом нових змін стає людина, її компетенції, функції та ролі в суспільному житті. Сенсом Четвертої промислової революції є все охватна автоматизація та роботизація виробництва, кіберфізичні системи, біотехнології, 3D-друк, альтернативна енергетика, штучний інтелект, мережева економіка, доповнена реальність, циркулярна економіка, Інтернет речей, технологія блокчейн, хмарні обчислення, квантові технології. Відповідна їй цифрова інфраструктура включає тверді та м'які компоненти. До твердих належать широкосмугова інфраструктура, цифрове телебачення, інфраструктура для «інтернету речей», кібербезпеки та хмарних технологій збереження даних. М'які види охоплюють інфраструктури довіри та ідентифікації, онлайн-розрахунки, блокчейн, публічні послуги та інфраструктуру життєзабезпечення у сфері освіти і медицини. Застосування подібних технологій зумовило цифровізацію реального сектору економіки, зміну звичних

бізнес-моделей, розповсюдження роботи на платформах. Як наслідок, відбувається модернізація соціально-трудових відносин в суспільстві, поширюється дистанційна зайнятість, створюються «цифрові робочі місця», виникає нова категорія суб'єктів ринку праці — «смарт-працівники». Особливістю використання праці стає гнучкість, мобільність, швидке оновлення знань, зміна суб'єктно-об'єктних відносин управління, розвиток творчої само-реалізації в трудових процесах.

Цифрові технології здатні багатократно підвищити ефективність виробництва за рахунок економії часу (реально найціннішого ресурсу сьогодення), зниження собівартості, спрощення фінансових операцій, розвитку безпосередніх контактів між власниками, працівниками та клієнтами, відкритості і доступності ринку. Саме завдяки цифровізації стає можливою демократизація і децентралізація економіки, подолання надмірної бюрократії та корупції.

Соціальний сенс п'ятої революції інший. Суспільство 5,0 є наступною після інформаційного суспільства стадією розвитку людства, яка оптимізує ресурси не однієї людини, а суспільства в цілому через інтеграцію фізичного і кіберпростору. Різниця між промисловістю 4,0 і суспільством 5,0 полягає в масштабі впровадження новітніх цифрових технологій. У концепції соціально розвинутого суспільства 5,0 вони спрямовані на спрощення робочого потоку. Виникне спільне робоче місце людини і робота з розділеними функціями. Інтеграційна концепція Індустрії 5.0 охоплює три напрями проектне управління, розвиток особистості та компетенцій, промисловий і домашній Інтернет [1]. Нові професії будуть спрямовані на розуміння людських емоцій та розвиток здатності швидко адаптуватися до змін.

Трансформуються просторові й часові межі зайнятості. Рациональна організація суспільної праці у попередню епоху базувалася на поділі між професійними і особистими напрямками життя людини, в якій професія була покликанням, але тільки однією з форм соціальної ідентифікації. Для сучасного світу характерно змішування особистої та професійної ідентифікації та компетентності, стандартне робоче місце замінюється проектною роботою з багатьма завданнями. Завдяки цьому, незважаючи на очікуване скорочення робочих місць, суцільне проникнення інформаційних та комп'ютерних технологій дозволяє весь час людини перетворити в робочий.

На ринку праці зникає полярність між економічною та неекономічною, особистісною та професійною, певною мірою, публіч-

ною та приватною сферами життя. Людина сама конструює себе у якості суб'єкта ринку праці, моделюючи траєкторію свого індивідуального розвитку відповідно до власного розуміння життєвого смислу. Це стане видом постійної зайнятості майбутнього працівника.

Інтеграція Інтернета знань і Інтернета речей актуалізує ще один напрям трудової діяльності, пов'язаний з кастомізацією виробництва, індивідуалізацією потреб споживачів. Вивчення поведінки споживачів, привернення їх уваги до пропонованих товарів породжує нову спрямованість сучасної економіки — економіку уваги. Їй властивий величезний арсенал засобів боротьби за увагу споживачів до певних товарів та послуг, що провокує виникнення багатьох нових професій у сфері нейробіології, нейромаркетингу, рекламного менеджменту, дизайну тощо. Отже, Індустрія та Суспільство-5.0 створюють нові форми інтеграції виробництва та споживання, праці та дозвілля, професійного та особистісного життя.

Разом з тим, зворотнім боком цифрового прогресу є наростання соціальних ризиків у сфері соціально-трудових відносин у процесі перехідного періоду. Серед останніх слід зазначити закономірну руйнацію робочих місць, до половини яких зникне у найближчі 20 років. Понад 35 % теперішніх робочих навичок зникне безповоротно, проте процес їх заміщення відбувається з певним лагом, що може масштабувати безробіття та економічну неактивність населення. Утворюються нові моделі нестандартної зайнятості, тоді як стандартна організація ієрархічних трудових відносин перетворюється на історичну аномалію.

З одного боку, нестандартна зайнятість відкриває ширші можливості для самореалізації людини, підвищує ступінь її свободи, дозволяє поєднувати роботу з вирішенням інших життєвих завдань або змістовним відпочинком. Проте з іншого боку, гнучка зайнятість у вигляді телероботи (поза офісом, вдома) або смарт-роботи (поза офісом, у будь-якому місці) часто призводить не до зменшення, а до збільшення навантаження на працівника. Працівники відомих ІТ-компаній (Amazon, Apple, Facebook, Google та ін.) скаржаться на надмірну інтенсивність праці, ознаки втоми, психологічного вигорання. Крім того, нестандартно зайняті відчувають свою відірваність від колективу, певну ізоляцію від колег. Нарешті, не зважаючи на зміни у трудовому законодавстві щодо дистанційної зайнятості, багато аспектів, пов'язаних з її організацією та оплатою, залишаються не врегульованими.

У зв'язку з цим необхідний комплексний підхід до трансформації всієї системи та культури соціально-трудових відносин, впровадження нових моделей навчання, у тому числі е-навчання, створення ефективної мотивації роботодавців, працівників, всіх громадян до використання цифрових технологій у різних сферах життєдіяльності.

Література

1. Г.Б. Евгенов. Индустрия 5.0 как интеграция интернета знаний и интернета вещей. — Онтология проектирования, том 9, №1(31)/2019, с. 7–23.

УДК 331.526-339.7

Герасименко О.О.,

канд. екон. наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДИСТАНЦІЙНА ЗАЙНЯТИСТЬ ЯК ТРЕНД ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ, НОВІ СОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ

Цифровізація як феномен багатовекторної нової економіки не обмежується динамічним розвитком програмного забезпечення, телекомунікацій, інформаційних мереж, електронного бізнесу та електронної комерції. В оновленому концепті цифрової економіки діджиталізація стає фундаментальною траєкторією соціально-економічного прогресу на базі нового технологічного укладу, пронизуючи всі сегменти глобальної та національних економік.

На зламі тисячоліть масштаби та темпи цифрових трансформацій визначено пріоритетом економічного розвитку України, а цифровізацію — механізмом економічного зростання завдяки здатності технологій позитивно впливати на ефективність, результативність, вартість та якість економічної, громадської та особистої діяльності. При цьому цифрові технології одночасно є величезним ринком та індустрією, а також платформою ефективності й конкурентоспроможності всіх інших ринків та індустрій [6].

Соціально-трудові канони цифрової економіки визначаються новим суспільним поділом праці, який в умовах глобалізації принципово змінює локацію, масштаби залучення, умови закріп-